

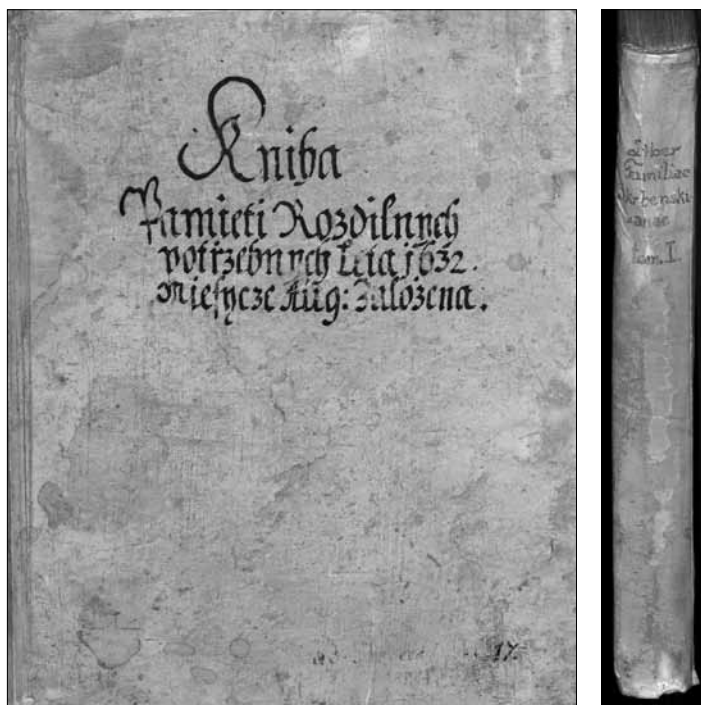
Stav dochování rukopisu a popis jeho vnějších znaků

Editovaný rukopis Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště je v současnosti deponován ve sbírce Rukopisů a starých tisků (*Sammlung von Handschriften und alten Drucken*) Rakouské národní knihovny (*Österreichische Nationalbibliothek*) ve Vídni, a to pod signaturou Series Nova 29 173. Rukopis společně s dalšími písemnostmi rodinného archivu Skrbenských předal vídeňské Národní knihovně v polovině osmdesátých let 20. století známý genealog Ludwig Igálffy-Igály. Ten ji získal zřejmě koupí jako část pozůstalosti po nejmenovaném členovi zmíněného rodu, vedle dalších písemností z pozůstalostí hornoslezských šlechtických rodů Skal-Sobků ze Štáblovic u Opavy a Spens-Boodenů resp. Künburg-Spensů na Ropici u Českého Těšína. Původně se rodinný archiv Skrbenských nacházel na zámku v Šenově, jednom z hlavních rodových sídel. Když Antonín Skrbenský z Hříště (1791–1882) roku 1882 Šenov prodal a přestěhoval se na zámek v Melči u Opavy, nechal ze šenovského zámku přenést rovněž rodinný archiv; jeho hospodářská a správní část zůstala v Šenově a posléze se dostala do rukou Larisch-Mönnichů, po jejich vyvlastnění pak do majetku státu. Avšak ani zde Skrbenští nepobyli dlouho, roku 1884 Melč prodali Razumovským, hrabatům ruského původu, kteří na Opavsku budovali novou rodovou doménu, a přestěhovali se do moravských Dřevohostic a odtud roku 1897 definitivně do Vídně. O dalších osudech rodinného archivu Skrbenských z Hříště nevíme již nic bližšího, předpokládáme ale, že se do Rakouské národní knihovny prostřednictvím L. Igálffy-Igályho dostala pouze menší nebo snad jen minimální část původních rodinných písemností.¹

Originál editovaného rukopisu o rozměrech 19,5 × 15 cm je psán na ručním papíru opatřeném pergamenovou vazbou žluté barvy s ručně psaným českým nápisem *Knihla paměti rozdílých potřebných léta 1632 měsíce Aug[usti] založena*. Na hřbetu vazby je rukopis druhotně označen jako *Liber familiae Skrbenskianae tom[us] I.*² Jde se celkem o 135 folií, přičemž popsáno je pouze 93 z nich. Folia 94^r–135^v představují folia bianca. Rukopis prošel odbornou restaurací, díky čemuž je badatelům před-

¹ IGÁLFFY-IGÁLY, Ludwig: *Nová silesiaka v Rakouské národní knihovně ve Vídni*. AČ, 39, 1989, s. 104; TÝŽ: *Neue Silesiaca in der Österreichischen Nationalbibliothek in Wien*. Der Herold, NF, 12, 1987–1989, č. 5, s. 129–134; také úvod k BORSKÝ, František: *Archiv velkostatku Šenov 1648–1950* (= inventární seznam SA v Opavě). Frýdek-Místek 1959.

² V tomto titulu můžeme tušit odkaz na mladší rodovou kroniku (sign. SN 29 174) Antonína Skrbenského z Hříště a na Šenově (1791–1882), započatou roku 1830. IGÁLFFY-IGÁLY, Ludwig: *Nová silesiaka*, s. 105.

Přední desky rukopisu paměti Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště, nesou titul *Kniha paměti rozdílů potřebných léta 1632 měsíce Augusti založena*. Rukopis se nachází ve sbírce novověkých rukopisů a autografů v Rakouské národní knihovně. Latinský titul *Liber Familiae Skrbenskianae Tom. I.* na hřbetu vazby zřejmě v rámci rodinné knihovny na zámku v Šenově odkazoval na existenci druhého dílu, který je možné ztotožnit s tzv. mladší kronikou Skrbenských z Hříště, rovněž zdeponovanou ve sbírkách Rakouské národní knihovny

kládán ve výborném stavu. Většina listů nese zřetelný filigrán (velmi dobře viditelný především na nepopsaných foliích) v podobě knížecí korunky umístěné nad čtvercovitým štítem se šachovnicí a slezskou orlicí příslušející zřejmě Lehnicko-Břežskému knížectví.

Text *Knihy paměti* je psán z větší části v českém jazyce. Výjimku představuje pouze 18 pasáží souvislých zápisů v němčině, které jsou rozloženy do pěti různých sekvencí rukopisu. Český i německý text přitom vykazuje veškeré znaky typické pro raně barokní formu obou jazyků. Jde především o množství přejatých výrazů z latiny a v případě českých textů rovněž z němčiny. Rukopis se k době svého vzniku hlásí v plné míře také z hlediska grafiky textu. Ten je psán novogotickou kurzívou přecházející částečně do polokurzívy, přičemž slova latinského původu jsou důsledně psána latinkou. Z hlediska pravopisného je v textu užito spřežek, diakritická znaménka se vyskytují jen zřídka a jsou užívána velmi nedůsledně. Interpunkci Kryštof Bernard Skrbenský z Hříště užíval při koncipování textu poměrně hojně, avšak zcela libovolně. Mnohdy navíc spojoval různá slova v jeden

grafický celek (např. spojky a předložky s následujícím sloven), anebo naopak do více částí rozdělil slova, která z hlediska významového tvoří celek. Rovněž užívání velkých písmen neodpovídá současné pravopisné normě, například majuskulní litery nalezneme i uprostřed jednotlivých slov.³

Užití češtiny při psaní paměti poukazuje na jazykové a národnostní prostředí, v němž Skrbenský žil. Český jazyk byl jeho mateřštinou, z řady dochovaných materiálů poznáváme, že stejně tak dobře ovládal němčinu, neboť se pohyboval v bilingvním prostředí. Český jazyk užíval v domácnosti a ve stavovském kolektivu (zde čeština i v pobělohorském období zůstávala jednacím jazykem zemských sněmů a soudních jednání), němčinu uplatňoval během svých častých „služebních“ či soukromých cest do Vídně, Břehu či Vratislavi, ale rovněž při styku se svými německými poddanými, kteří na jeho panství Hošťálkovy v Opavském knížectví převažovali. Svědčí o tom dochovaná úřední písemnosti vzniklé ze správy majetku, stejně jako značná část osobní korespondence.⁴ Skrbenský tedy patřil (stejně jako jeho další příbuzní) ke generaci, která ještě považovala znalost obou zemských jazyků za nezbytnou. Rovněž jeho druhá manželka Kateřina Apolonie roz. Bořitová z Budče získala dvojjazyčnou výchovu a také jeho děti volily za své životní partnery německy mluvící Slezany. K nim lze počítat i Hartvíka Dobříkovského z Malejova, který patřil již ke třetí exilové generaci.⁵

Své paměti začal Kryštof Bernard Skrbenský psát podle vlastních slov roku 1632 (viz titul knihy na předních deskách). K založení rukopisu se váže rovněž Skrbenským vlastnoručně podepsaná (bohužel však nedatovaná) poznámka na předním předešlé: *Tato knížka jest ode mně podepsaného a vlastní rukú založená těch paměti, kterýmž má smrt konec učini. Kryštof B. Skrbenský z Hříšťě m[anu] p[ropria].*⁶ Rukopis uzavírá poslední stručný záznam z 28. října 1685. Po tomto datu již autor žádný zápis neučinil, důvodem mohl být zdravotní stav (Skrbenskému bylo šedesát devět let), podle Igálfy-Igályho měl za sebou prodělanou mozkovou příhodu. Půl roku poté, 13. března 1686, zemřel. Autor tedy své záznamy psal přes padesát let.

³ Detailní jazykový rozbor textu *Knihy paměti* viz ZAHAJSKÁ, Blanka: *Ediční principy starších českých textů ze slezské nářeční oblasti na základě jazykové analýzy Knihy paměti z let 1632–1685 Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříšťě* (= diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze). Praha 2002, s. 37–72.

⁴ Podle kopiářů korespondence dochovaných v Rakouské národní knihovně ve Vídni vedl v němčině např. korespondenci se svým synem Františkem Albrechtem a jeho preceptorem. ÖNB, SHAD, sign. SN 29 178 a SN 29 179; IGÁLFFY-IGÁLY, Ludwig: *Nová silesiaka*, s. 104–105.

⁵ Srov. tzv. Rodinnou kroniku Dobříkovských z roku 1698. ÖNB, SHAD, sign. SN 29 173.

⁶ Igálfy-Igály vyslovil na svém strojopisném lístku, přiloženém do originálu rukopisu jako doprovod, domněnku, že dovětek [...] *kterýmž má smrt konec učini*. dopsala cizí ruka. Podle Igálfy-Igályho od listopadu roku 1685 Skrbenský nemohl v psaní rukopisu pokračovat, neboť byl stížen částečným ochrnutím po (zřejmě) prodělané mozkové mrtvici (zdroj této informace neuvádí). Avšak Igálfy-Igályho domněnka, založená na rozdílných barvách inkoustu v obou částech poznámky, je mylná – vznikla nejspíše jeho špatným překladem českého textu do němčiny (Igálfy-Igály na strojopisném lístku doslova píše: [...] *welches mit seinem Tode geendigt wurde* [sic!]). Podle písma jde o Skrbenského autograf, rozdílnost barev inkoustu může ukazovat na pozdější Skrbenského vписek.

Tato knížka jest ode mně podepsaná a vlastní rukou založená těch pamětí, kterýmž má smrt konec učení

Kryštof B. Skrbenský

Přídeštní rukopisu paměti Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště s vlastnoručně podepsanou poznámkou: *Tato knížka jest ode mně podepsaná a vlastní rukou založená těch pamětí, kterýmž má smrt konec učení*

Kniha obsahuje celkem 336 záznamů včetně posledního nedokončeného, který Skrbenský pouze nadepsal pořadovým číslem. Po obsahové stránce tvoří nejstarší část rukopisu prvních sedm záznamů přepisujících nalezené či uchovávané zápisy z let 1492, 1585, 1588, 1608 a 1628 (viz č. 1–7), další záznamy pak již pokračují od srpna roku 1632, až na drobné výjimky v chronologické posloupnosti, což mj. potvrzuje pravdivost titulu knihy o jejím založení roku 1632. Frekvence zápisů kolísá, řádově učinil jen několik záznamů ročně. Rovněž jejich délka je různá, od velmi stručných několikařádkových sdělení po obsáhlé několikastránkové zápisy, popisující významná setkání rodinných příslušníků, širšího příbuzenstva a zástupců lokální stavovské společnosti – tedy důležité události, jež se přímo dotkly Skrbenského, doplněné o opisy dokumentů nebo citáty z literatury. Skrbenský dodržoval víceméně stabilní frekvenci pouhých několika zápisů ročně až do konce psaní svých pamětí, nelze tedy objektivně pozorovat projev případného úbytku sil v závěru jeho života.

Obsahová struktura a výpovědní hodnota

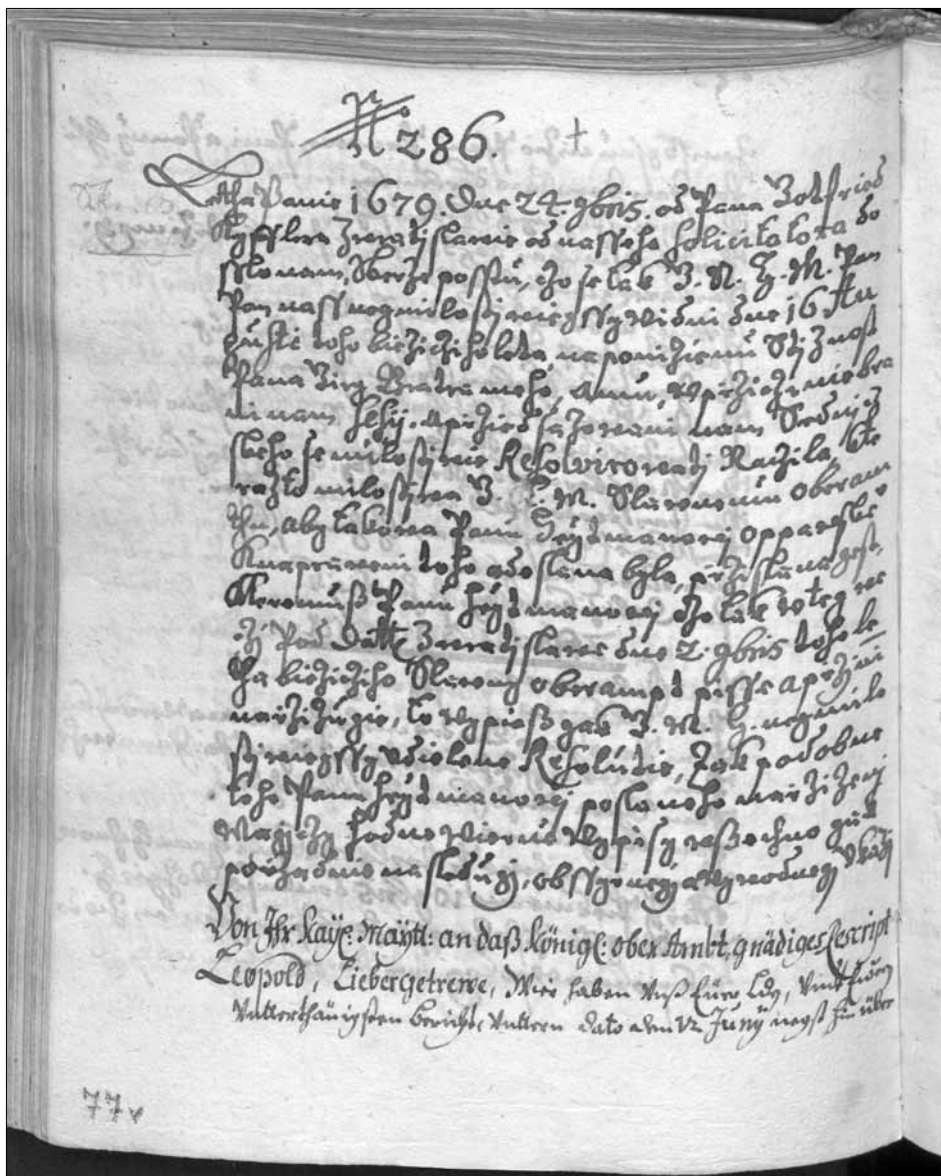
Kryštof Bernard Skrbenský z Hříště ve svém rukopisu *Knihy pamětí* sleduje kontinuálně několik tematických linií, z nichž jde především o tyto:⁷

Genealogie rodu, rodové vazby ke spřízněným rodům.⁸ Skrbenský si pečlivě zaznamenával všechna data narození, svateb či úmrtí nejbližších členů rodiny, pochopitelně vlastních dětí i vnuků, poznamenával si také tyto údaje v rámci spřízněných rodů (ačkoliv ne vždy uváděl konkrétní příbuzenskou vazbu) a v nejbližším okolí žijících *súsedů* (např. záznamy č. 18–21). Genealogická data Skrbenský cíleně

⁷ Jde pouze o výčet témat, detailnější komentář k řadě z nich čtenář nalezne v úvodních studiích a v poznámkovém aparátu ve vlastní edici.

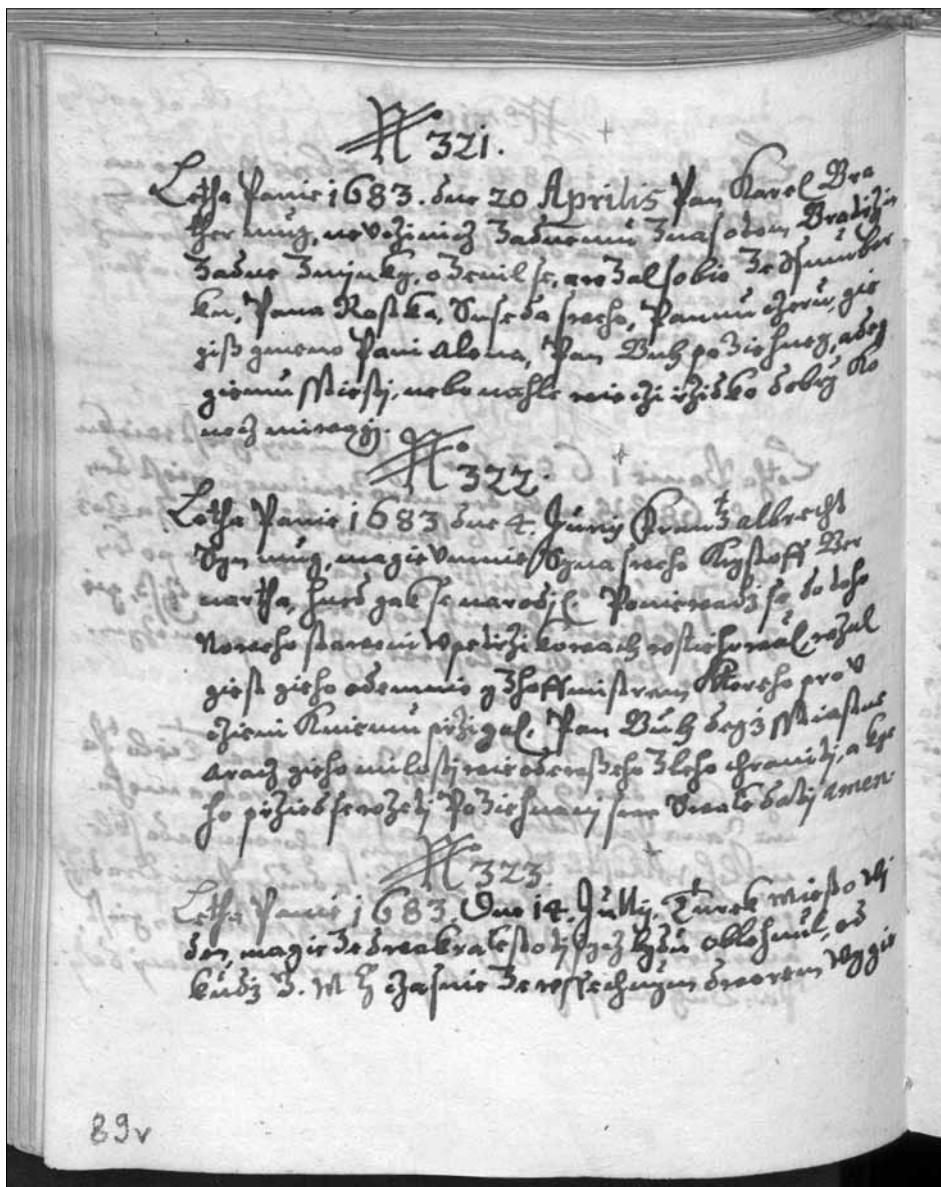
⁸ K historii rodu a jeho genealogii včetně stručného popisu života K. B. Skrbenského z Hříště viz s. 45–74 v této publikaci.

vyhledával a kdykoliv měl možnost si poznamenat informace o původu svých příbuzných, např. jeho první či druhé manželky, vždy tak učinil (např. č. 102, 139, 152). Ke konci života si pravidelně zapisoval kulatá výročí svých narozenin (č. 169, 179 či 256) a viditelně hůře nesl odchod svých dětí z domova, především dcery Johany Františky [H10] (č. 281, 284, 285).

Reprodukce první části zápisu č. 286 (folio 77^v), dokumentující odlišnost rukopisu česky a německy psaných pasáží *Knihy paměti*. Je otázkou, zda se v případě německých textů jedná o ruku jiné osoby, než byl Kryštof Bernard Skrbenský z Hříště

Šlechtická každodennost. Tyto údaje Skrbenský zaznamenával pouze jako mimoděk, nebyly v žádném případě cílem jeho zájmu. Pro historiky ale přináší mimořádně zajímavé informace o průběhu významných životních událostí: především svateb, křtů a pohřbů, a také velmi cenné seznamy hostů, kteří se jich účastnili (Skrbenský k jejich zachycení často použil formu připomínající tabulku, v níž, nikoliv

Reprodukce folia 89^v zobrazuje typické členění textu *Knihy paměti* Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště do číslovaných zápisů (zde konkrétně zápisy č. 321–323)

ale důsledně, odlišoval mužskou část společnosti od tzv. fraucimoru – srov. č. 140 či 164). Podstatný je rovněž kontext konfesní orientace Skrbenských, tj. protestantů inklinujících k bratrství či kalvinismu, v období zvýšených snah vrchnosti (knížat Lichtenštejnů) a habsburských panovníků o prosazení rekatolizace, které měly bezprostřední vliv na průběh zmíněných životních událostí – zejména od 70. let se Skrbenští museli potýkat s restrikcemi ze strany katolických duchovních (č. 139, 140 či 262).⁹ Z významných fází životního cyklu jednotlivce Skrbenský sledoval především ty, které představovaly pro zdraví či život člověka největší nebezpečí, tedy těhotenství žen, porody nebo nemoci dětí, z nich pak hlavně neštovice (č. 231, 315 nebo 318). Do této kategorie lze zařadit také informace o výchově synů K. B. Skrbenského a jimi podniknutých kavalírských cestách do protestantského zahraničí (např. č. 12, 191 či 241).

Správa vlastního majetku. Skrbenský se podle svých záznamů jeví jako velmi šetrný hospodář svěřeného majetku, neboť si poctivě zaznamenával všechny důležité výdaje: kontribuce a náklady spojené s pobytem švédských a císařských vojsk v závěru třicetileté války, který postihl také Šenov a Skrbenským spravovaná Řepiště, která mu jeho otec propůjčil do užívání roku 1644. Je jistě zajímavé, že přehledy tohoto „účetního“ charakteru si činil jen ve 40. a 50. letech, tedy v období přímého ohrožení Řepiště válečnými akcemi, a obdobně pečlivě si zaznamenával náklady na pobyt v polském exilu, kam se stejně jako těšínský knížecí dvůr i řada dalších těšínských stavů uchýlil před nebezpečím válečných akcí (č. 74, 78, 85–88). Když roku 1651 získal na Opavsku drobný statek Dolejší Kunčice a Řepiště vrátil otcí, přestal si pečlivě hospodářské záznamy ve svém rukopisu vést – jistě proto, že měl nyní pro správu statku k dispozici vlastní hospodářské a účetní knihy. Skrbenský se zřejmě i po zisku Dolejších Kunčic zdržoval na šenovském zámku, z něj se definitivně odstěhoval až po zisku Hošťálkov roku 1666 (č. 189, 190, 199). Do „hospodářské“ kategorie ale také patří zápisy registrující proměny majetkové držby v rámci rodu (pozůstalost po první manželce, věna dcer či zabezpečení synů, soudní spory – např. č. 9, 63, 119, 244).

Náboženská orientace rodu a průběh rekatolizace na Těšínsku a Opavsku. Vedle výše zmíněných záznamů o restrikcích ze strany katolického kléru jde především o informace týkající se průběhu rekatolizačního úsilí v Horním Slezsku v období po porážce stavovského povstání resp. ukončení třicetileté války, především od 50. let 17. století. Skrbenský úzce sledoval jen ty události, které se dotýkaly regionu a majetku, na kterém žil a který spravoval či vlastnil (tato selektivnost je ostatně typická pro celou *Knihu pamětí*), tj. po předpokládaném definitivním odchodu z Těšínska roku 1666 na Opavsko přestal události na Těšínsku zaznamenávat. Těšínska se dotýkají velmi stručné záznamy o pokusu vyhnat evangelické kněze a uzavření kostelů roku 1628 a o tzv. redukci kostelů roku 1653 (č. 7, 52). Nezvykle se široce rozepsal o událostech z let 1670–1675, kdy došlo k dosazení

⁹ Detailněji viz s. 102–103 v této publikaci.

jezuitské misie na jeho hošťálkovské panství, jehož obyvatelé byli vyhlášeni svým zatvzrelým evangelictvím, a kdy činnost jezuitů sám vnímal velmi negativně (č. 222, 226, 228, 243 nebo 278).

Život dobové stavovské společnosti Těšínska a Opavska. Jde o informace přibližující mechanismus vstupu do příslušné stavovské společnosti podmíněný ziskem deskového majetku (č. 116), informace o získání a výkonu zdejších stavovských úřadů či svěřených úkolech (např. č. 46, 117, 136, 151) a s tím spojených povinností (časté služební cesty do Vratislavi či Vídně), o průběhu zemských sněmů a soudů (např. č. 43, 48–49, 102, 269) či o vztahu ke své bezprostřední vrchnosti, jíž byla na Těšínsku do roku 1653 piastovská kněžna Alžběta Lukrécie, na Opavsku kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna. V tomto směru musíme opět poznamenat, že Skrbenský si všímal detailněji událostí, které se dotýkaly jeho samotného, jeho vlastního majetku či stavovské obce knížectví, ve kterém se nacházel jeho majetek: od roku 1651, díky zisku Dolejších Kunčic, stal se členem opavské stavovské obce (definitivně sem ale přesídlil až po zisku Hošťálkov roku 1666). Skrbenský proto zaznamenal na několika místech snahu těšínských stavů o zachování svých práv v době komplikovaného převzetí Těšínska kněžnou Alžbětou Lukrécie a jejího poddání se císaři Ferdinandu II. (č. 40, 41), po roce 1651 sledoval obdobný souboj opavských stavů s knížetem Lichtenštejnem o jmenování do zemských úřadů či respektování zemského zřízení (č. 122, 123, 136, 151, 286 či 287). Podstatné informace Skrbenský přináší v otázce vlastní pozice mezi opavskými stavy a ke sporu z let 1678–1679 o prosazení členství Skrbenských mezi starožitnými pány, které nárokovali na základě panovnického diplomu z roku 1658 (č. 286, 287).¹⁰

Stopy velkých událostí. V prvé řadě jde o stopy událostí mezinárodního charakteru, které měly přímo vliv na Skrbenského, jeho rodinu či vlastní hospodářství: závěr třicetileté války, kdy se v Horním Slezsku zdržovaly švédské jednotky, které ohrožovaly majetky zdejší šlechty; tíživá přítomnost císařských jednotek či výpady Valachů ve službách olomouckého biskupa (č. 84); dočasný azyl v Polsku (č. 97, 98); uzavření vestfálského míru a definitivní odchod švédských jednotek ze Slezska (č. 110); potenciální ohrožení Horního Slezska uherským povstáním Jiřího Rákócziho (č. 58), válkou s Turky v letech 1662–1664 (č. 166–168) či Wesselényiho spiknutím (č. 220); začátek polsko-švédské války roku 1655 (č. 128) a slavná porážka Turků u Vídně roku 1683 (č. 323). V druhé řadě si Skrbenský poznamenával významné události v rámci vládnoucího habsburského rodu (č. 131, 137 či 276, v č. 216–218 dvojí průjezd císařovny-vdovy Eleonory Magdaleny skrze Opavu na počátku roku 1670, která doprovázela svou dceru Eleonoru Marii Josefu do Čenstochové, kde se měla provdat za polského krále Michaela Korybuta Wiśniowieckého) či některých dalších evropských panovnických rodů (Švédsko, Polsko, Dánsko, viz č. 92, 95, 219, 234, 240 či 252) a žijících slezských knížecích dynastií (č. 174 a 263) – domníváme se,

¹⁰ Skrbenského zajímala otázka stavovské cti a postavení mezi stavy i v historii rodu, proto si např. zaznamenal spor o čest jeho moravského předka Jana st. [I.] Skrbenského z Hříště [E2] s Janem Dobšicem z Plavu (č. 4).

že u Habsburků tak činil ze zájmu o vládnoucí dynastii,¹¹ u slezských Piastovců se jednalo o poslední původní evangelická knížata, o hlavy jmenovaných monarchií se zajímal jistě pro možnost jejich případného vlivu na politickou a konfesní situaci ve Slezsku (např. Švédsko bylo stále vnímáno jako ochránce evangelického vyznání a garant ujednání vestfálského míru, která se Habsburkové na území svých zemí snažili pomalu a vytrvale erodovat).

Přírodní jevy a kuriozity. Tuto skupinu tvoří pouze několik málo zmínek, Skrbenský událostem tohoto druhu de facto nevěnoval pozornost. Z oblasti přírodních jevů si zaznamenal sníh a mráz v polovině května roku 1662 (č. 162), *jednu silnou bouřku s blýskáním a s hřměním, že div jednoho s koněm aneb vozem nevyvrátilo* (č. 232), což způsobilo velké škody na obilí a ovoci, a dvojí pozorování komety (č. 178 a 296), přičemž nebeský úkaz na konci roku 1680 jej svou nezvyklostí poněkud zneklidnil: *co znamenati bude, to Pánu Bohu povědomo*. Z kategorie kuriozit jej zaujaly dvě nadmíru rozložitě lípy (č. 57) a pálený ryzák ve valtické konírně Karla Eusebia knížete z Lichtenštejna (č. 35).

Informační zdroje aneb podruhé k výpovědní hodnotě rukopisu

Skrbenský používal pro tvorbu zápisů do své *Knihy paměti* několik druhů zdrojů informací. Nejobsáhlejšími a lze říci i nejcennějšími jsou informace získané z autopsie, tedy zprávy o událostech prožitých přímo jím samotným, nebo na kterých participoval jako jeden z aktérů. Záznamy o vlastních prožitcích, které tvoří drtivou většinu textu, vznikaly jistě bezprostředně po popisovaných událostech nebo jen s poměrně krátkým odstupem, čímž si uchovávají poměrně vysokou vypovědní hodnotu. Jak rukopis na několika místech napovídá, Skrbenský využíval rovněž svých dalších zápisů, které si (jak bylo v jeho době zvykem) vedl do tištěného kalendáře (č. 243 a 254).

Vysokou výpovědní hodnotu mají ovšem také všechny zprávy či dokumenty, které si Skrbenský cíleně do své *Knihy paměti* opisoval formou extraktu nebo dokonce *in extenso* a které často narušovaly jinak chronologickou návaznost jednotlivých zpráv. Jednalo se o dokumenty, které měl k dispozici v rodinném archivu nebo které byly nalezeny při různých příležitostech či se k nim dostal v rámci výkonu svých úředních povinností (jejich cennost tak spočívá i ve skutečnosti, že se jejich originály většinou nedochovaly nebo o jejich existenci nevíme). Tyto opisované dokumenty se po obsahové stránce dotýkaly nejčastěji genealogie vlastního rodu, závěru třicetileté války, otázky postavení mezi stavy či záznamů hospodářsko-statistického charakteru. Jejich cenu pro sebe i své potomky si Skrbenský velmi jasně uvědomoval, jak o tom svědčí časté uvádění příslušných pasáží: [...] *pro někdy toho nastalú potřebu a snadné vynajdení, tuto paměť sobě činím a píši* [...] (č. 152). Další informace Skrbenský získával prostřednictvím svých příbuzných a známých. Např. roku 1684 si od svého bratra Rudolfa Julia [G9] vyžádal dopis s informacemi

¹¹ K otázce Skrbenského loajality k habsburskému rodu srov. s. 110–112 v této publikaci.

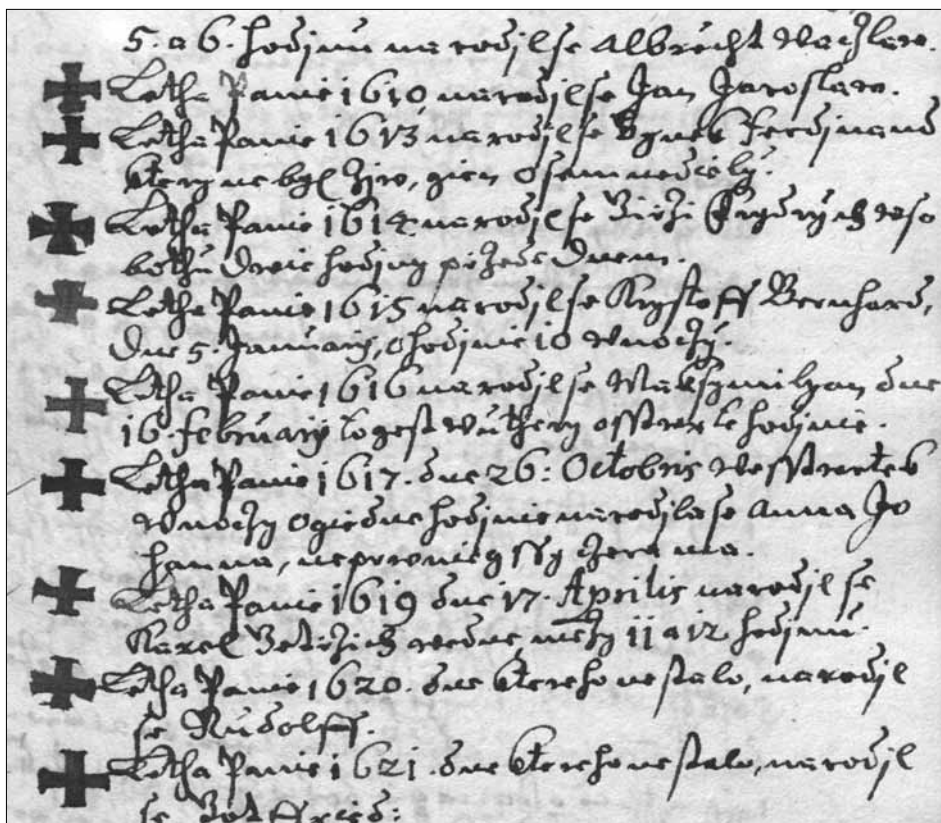
o datech sňatků jeho dětí, aby *to sobě pro budoucí paměť tuto zapsati mohl* (č. 327). Ze Skrbenského poznámek se rovněž mimoděk dozvídáme, že i další příslušníci rodu Skrbenských či jejich příbuzní si vedli své deníky nebo knihy pamětí, z nichž poté sám čerpal.¹²

Kromě stabilního vedení záznamů deníkového charakteru při získávání dalších informací nešlo o jejich cílený a systematický sběr, čtenář naopak nabude dojmu, že Skrbenský si zaznamenal pouze to, co jej v dané chvíli zaujalo. Frekvence psaní záznamů ani jejich obsah neumožňují odhalit jakoukoliv systematickosti. Při jejich pročítání se opakovaně setkáváme se značnou selektivností, která se projevovala výběrem určitých událostí a ne vždy jejich celkovým zachycením. Domníváme se, že Skrbenský rozhodně neměl v úmyslu vytvořit rodovou kroniku, spíše pociťoval potřebu si víceméně deníkovou formou zapisovat pro sebe a své potomky důležité informace. Nelze ani konstatovat, že *in extenso* si zapsal jen ty nejvýznamnější dokumenty týkající se genealogie rodu či jeho postavení ve stavovské obci, jejichž opisem se chtěl také pojistit před případnou ztrátou originálu (č. 286). V některých případech, byť se jednalo o důležitý případ s dopadem na jeho osobu, rodinu i příbuzné, čtenáře pouze dále odkázal na písemnosti nacházející se v rodinném či stavovském archivu (č. 190, 201, 243). U řady z nich proto předpokládáme spíše silné zaujetí momentálně probíhající kauzou či např. v případech historických výpisků či informací statistického charakteru jejich obsahem (č. 113, 155, 200 či 210).

I přes popsanou selektivnost a neuspořádanost záznamů musíme ocenit jejich mimořádnou výpovědní hodnotu, neboť Skrbenský nám přináší informace, které doplňují či dokonce korigují naše dosavadní znalosti a dokreslují obraz šlechtice-jednotlivce i život stavovské společnosti Horního Slezska v druhé polovině 17. století. Jde totiž o jeden z pouze několika dochovaných či známých rukopisů obdobného charakteru. Paměti strýce Jana Jetřicha [F14] či případně jiných členů rodu se patrně nedochovaly. Naopak ve sbírkách Książnice Cieszyńské v Těšíně se nachází drobný konvolut několika nesvázaných listů, obsahujících záznamy totožného charakteru jako Skrbenského *Knihy pamětí*. Jde o výpisky ze zřejmě již nedochované knihy pamětí, kterou si vedli členové Bernardovy větve rodu [F13]. Tyto zápisky, které si nechal pořídit těšínský jezuita Leopold Jan Szersznik (1747–1814), zakladatel zdejší významné knihovny, se od Skrbenského rukopisu odlišují hlavně tím, že se zřejmě dědily z generace na generaci a na jejich tvorbě se tak podílelo více členů těšínské větve rodu včetně žen.¹³ Srovnání se nabízí ještě s časově staršími, ale rovněž česky psanými paměťmi Václava st. Lichnovského z Voštic (1597–1650), strýce K. B. Skrbenského. Ty však mají výhradně soukromý charakter (značná část textu Lichnovského pamětí je věnována jeho námluvám a svatbě s Evou Skrbenskou

¹² Např. v záznamu č. 102 hovoří o knize pamětí strýce Jana Jetřicha [F14], v č. 2 zmiňuje knihu pana Jana Jetřicha Petřvalského, *kterou po nebožtíku panu otci svém [tj. Hanuš Petřvaldský z Petřvaldu, pozn. ed.] dostal. Hanuš Petřvaldský byl tchánem Skrbenského praděda Jana [D4].*

¹³ KCC, Kolekcja rękopisów biblioteki ks. L. J. Szersznika, sign. DD VIII 2, heslo Skrbenský; STIBOR, Jiří: *Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání*. In: *Familia Silesiae*. T. 2, Cieszyn 1997, s. 40–43.

Ukázka opisu nalezené „cedulky“, na kterou Jan st. Skrbenský z Hříště zaznamenal jména a data narození svých synů včetně Kryštofa Bernarda (fol. 54^r, součást zápisu č. 225). Kryštof Bernard tento dokument do své *Knihy paměti* přepsal pro někdy vědomost a vyhledání toho

[F16] roku 1627 v Opavě) a nepřinášejí postřehy a zajímavosti o politické a správní činnosti opavských stavů, o soudní praxi a náboženských poměrech.¹⁴ Skrbenského *Knihy paměti* proto stále zůstává zcela ojedinělým a unikátním pramenem.

Žánrové zařazení rukopisu

Na základě výše uvedeného popisu vnějších znaků Skrbenského rukopisu, charakteristiky jeho vlastního obsahu i metody sběru či výběru informací se žánrové zařazení nejeví jako problematické. Skrbenský použil pro sepsání svého díla ve své době velmi oblíbený žánr tzv. *paměti* (ostatně sám svůj rukopis v názvu takto přímo charakterizoval). Jde o literární útvar, nemající vyhraněný memoárový charakter,

¹⁴ Část paměti publikoval ZUKAL, Josef: *Paměti Václava st. Lichnovského z Voštic. Zpráva o neznámém spisovateli českém*. VMOp, 1908, 50–58. K osobě Lichnovského z Voštic viz DOKOUPIL, Lumír – MYŠKA, Milan (eds.): *BSSM*, 6. Ostrava 1996, s. 80–81 (heslo *Lichnovský z Voštic*, zprac. Jiří Stibor a Milan Myška).

ale kombinující v sobě více literárních forem, jak je dnes definuje moderní literární věda – deník, kronika či anály. Obsahovou pestrost však spojuje jeden hlavní cíl, jímž byla snaha zachovat pro budoucí generace svého rodu z hlediska pisatele v dané chvíli všechny důležité informace, vše, co by mělo být udrženo v paměti a mohlo být potomkům pisatele užitečné, a to včetně excerpt či doslovných opisů soukromých písemností i úředních dokumentů.¹⁵ Nejblíže mají Skrbenského paměti k formě deníků kombinované s rodovou kronikou.¹⁶ Skutečné deníkové formě se však vzdalují právě frekvencí tvorby jednotlivých zápisů, která přinášela v průměru pouze několik záznamů ročně. Dochované dobové deníky často připomínají pracovní diáře (srov. např. deníky Adama ml. z Valdštejna,¹⁷ Ferdinanda z Ditrichštejna¹⁸ či Jana Jáchyma ze Žerotína¹⁹), navíc Skrbenský sám si obdobný deník podle dobového zvyku vedl v tištěném kalendáři. Z analýzy obsahu jednotlivých záznamů a datací v jejich záhlaví dále vyplývá, že většina z nich vznikala pouze s minimálním časovým odstupem. Anachronicky vložené záznamy jako reflexe minulých událostí, které Skrbenský považoval za nutné dodatečně uvést, jsou minimální a kromě výpisků z jemu dostupných písemných pramenů (např. č. 1–5, 7 či 210) vykazují přímou vazbu k aktuálně probíhajícím událostem (např. č. 6, 114, 153, 278 či 286). Navíc nic z toho, co osobně zažil před rokem 1632, nezaznamenal. Tím

¹⁵ Přímo o Skrbenského záměru hovoří úvodní německé mravoučné ponaučení, určené jeho budoucím potomkům (Skrbenský začal své paměti psát ve věku 17 let), viz záznam fol. 1r–v v edici

¹⁶ TOŠNEROVÁ, Marie: *Měšťanské paměti raného novověku – pramen poznávání každodennosti*. Text referátu předneseného na 10. ročníku odborné konference *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska* (Olomouc 17.–18. 10. 2001), dostupný on-line na stránkách Vědecké knihovny Olomouc, viz <http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/10-rocnik-odborne-konference/clanek/program-pameti--zpusob-zobrazeni-skutecnosti/> [cit. 28. 11. 2010]. Srov. také zde publikované referáty Jindřicha Garčice (*Paměti – tradice – skutečnost [Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa]*), Miloslava Krbce (*Paměti jako historický pramen*) či Michaely Horákové (*Ke specifické barokní paměti [Nad pamětmi Kocmánkovými a Paroubkovými]*). K definicím jmenovaných literárních žánrů viz MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl 2004, pass. Dále srov. cenná shrnutí problematiky studia pramenů osobní povahy a užívané terminologie v HRDLIČKA, Josef: *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova* (= Monographia historica 3). České Budějovice 2003, s. 15–22 či MAŤA, Petr: *Tagebücher*. In: Pauser, Josef – Scheutz, Martin – Winkelbauer, Thomas (Hg.): *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch (= MIOG Ergänzungsband 44). Wien – München 2004, s. 767–780.

¹⁷ KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (eds.): *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*. Praha 1997.

¹⁸ SMÍŠEK, Rostislav: *Kniha poznámek Ferdinanda z Ditrichštejna z let 1683–1697. Kritická edice*. In: Bůžek, Václav (ed.): *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2009, s. 307–398. V této publikaci viz rovněž edici deníku Václava Pětipeského z Chýš – ŽITNÝ, Miroslav: *Deník Šťastného Václava Pětipeského z Chýš z roku 1605* (s. 187–262).

¹⁹ Jan Jáchym ze Žerotína (1667–1716) z velkolosinské větve tohoto rodu, majitel stejnojmenného panství a Bludova, si pečlivě poznamenával všechna svá společenská setkání s představiteli vídeňské dvorské aristokracie a také částky vyhrané či prohrané v kulečnicku či kartách. Navíc zřejmě společensky či politicky choulostivé informace šifroval. SEHNAL, Jiří: *Deníky Jana Jáchyma ze Žerotína. Životní styl českého šlechtice v době vrcholného baroka*. ČČH, 119, 2000, s. 367–388; cenné postřehy také viz VČÍŠLOVÁ, Kateřina: *Deníky Jana Jáchyma ze Žerotína jako pramen pro život šlechtice na počátku 18. století* (= bakalářská práce, Ostravská univerzita v Ostravě). Ostrava 2009.

se Skrbenského paměti také odlišují od memoárů, resp. autobiografií, jak je známe např. z díla Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova.²⁰

Vedle formy deníku se rukopis po obsahové stránce (velmi pestrým spektrem informací týkajících se úzké rodiny i širšího příbuzenstva) přibližuje také dobovému pojetí rodové kroniky, vzhledem k zahrnutí událostí obecnějšího charakteru získává rovněž rysy analů. Tu ale značně omezuje již výše zmíněná účelová selektivnost těchto záznamů – Skrbenský v žádném případě nepřináší ucelený obraz dobových událostí, ale zdá se, že reflektuje jen ty skutečnosti, které mohly mít vliv na jeho nejbližší region, jeho majetek a otázku vyznání.

Vedle selektivnosti je typickým rysem Skrbenského paměti stručnost až lapidárnost poznámek, mnohdy jen naznačujících určitou událost (k jejímu vyústění se Skrbenský již nikdy nevrátil). Čtenáře proto nečeká literární zážitek jako při četbě kronikářsky či „publicisticky“ působícího díla Mikuláše Dačického z Heslova.²¹ Ačkoliv paměti vznikaly ve druhé polovině 17. století, jen obtížně bychom zde hledali barokní exaltovanost, což může být důsledek jak protestantského vyznání K. B. Skrbenského, které mělo velmi blízko ke kalvinismu, stejně tak jako vlastního účelu paměti – prostý záznam podstatných informací, nikoliv tvorba „literárních“ memoárů či kroniky. Výjimku v jinak poměrně střízlivém autorově slohu tvoří jen popisy niterně prožívaných rodinných událostí, radostných i smutných, či událostí spojených s problematikou jeho nekatolického vyznání, kterou velmi citlivě vnímal. Jen zřídkakdy v pamětech probleskují dramatické momenty, v jejichž stylizaci se autor projevuje jako vypravěč; velmi zajímavá je z tohoto hlediska událost spojená s přepadením Valachy u vsi Machové na Moravě (č. 56), šťastné překonání rozvodněného potoka u Šenova, při němž málem přišel o život (č. 93), spory opavské stavovské obce s knížetem Lichtenštejnem popř. mezi jejími jednotlivými členy (č. 122, 123), a zejména líčení průběhu rekatolizace na jeho hošťálkovském panství (č. 222, 226 či 228). V záznamu č. 70 projevil obvyklou pověřivost, příznačnou pro člověka barokní doby bez rozdílů náboženského vyznání.

„Slezský spisovatel“

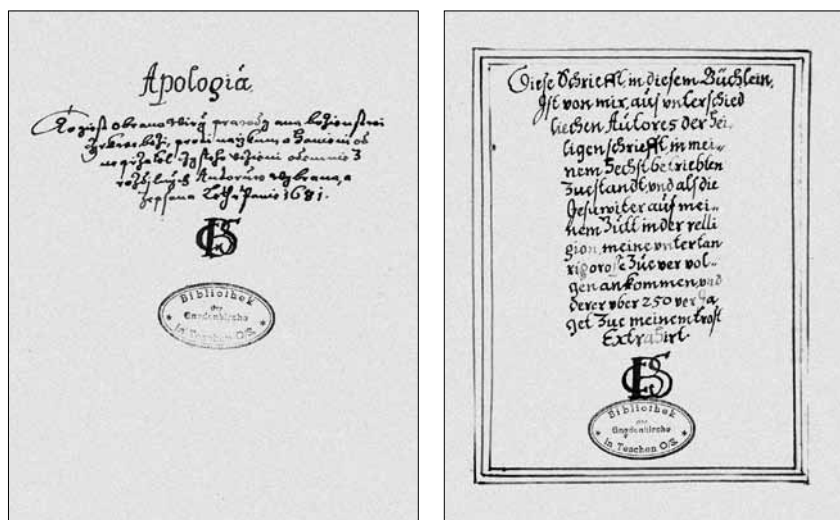
Pro plné zařazení Skrbenského *Knihy paměti* do kontextu připomeňme na závěr tohoto vstupního seznámení s editovaným rukopisem rovněž autorovu činnost opisovatelskou, díky které jej jazykovědec a slavista Antonín Frinta (1884–1975) s vědomou nadsázkou nazval „slezským spisovatelem“. Již v editorialech jsme uvedli, že Frinta v tzv. Tschammerově knihovně (*Biblioteka R. G. Tschammera*) při evangelickém Ježíšově kostele v Těšíně objevil a identifikoval rozsáhlou sbírku rukopisů z let 1648–1684, tvořenou převážně opisy celých děl či jejich částí (tzv. extrakty) jiných autorů náboženské literatury, výpisky zajímavých pasáží z přečtených knih

²⁰ HRDLIČKA, Josef: *Autobiografie*, zejm. s. 34–37; k charakteristice srov. stati v SOBOTKOVÁ, Marie: *Autor, text, adresát v českých, polských a slovenských memoárech 17. století*. Olomouc 1996.

²¹ JANÁČEK, Josef (ed.): *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*. Praha 1996.

Národního muzea. Obsah Skrbenského rukopisných děl odráží jeho konkrétní zájem o náboženskou a mravoučnou literaturu, především evangelickou a bratrskou. Hojně jsou zde zastoupeny extrakty z Komenského děl (*Labyrint světa, Přemýšlování o dokonalosti křesťanské* či *Retuňk proti Antikrystu a svodům jeho*);²⁴ unikát představuje Komenského spis *Amphitheatrum universitatis rerum* z let 1624–1627, druhý neúspěšný pokus o česky psanou encyklopedii, který nebyl znám až do roku 1925, kdy jej bezpečně identifikoval Stanislav Souček.²⁵ Mezi rukopisy nalezneme také extrakty z děl Jana Kocína z Kocinetu (*Abeceda pobožné manželky*), německého protestantského teologa Jana Irenea (*Čest a nevina pohlaví ženského*), Jana Kopydlenkého z Rozenfeldu (*Budič duchovní*) či ve své době velmi oblíbeného katolického myslitele, jezuitu Jeremiáše Drexlera (*Brousírna lidského jazyka*). Skrbenský své knihy psal převážně česky, teprve ze závěrečné fáze jeho života pochází více německých opisů proložených často českými pasážemi.²⁶

Roku 1919 publikoval lingvista a slavista Antonín Frinta objev rozsáhlé sbírky autografů Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hřiště v tzv. Tschammerově knihovně (*Bibliothek R. G. Tschammera*) při evangelickém Ježíšově kostele v Těšíně. Skrbenského rukopisy tvořily převážně opisy celých děl či jejich částí (tzv. extrakty) jiných autorů náboženské literatury, výpisky zajímavých pasáží z přečtených knih a jeho komentáři k nim a k biblickým textům. Na fotografiích ukázky titulních stran dvou Skrbenského autografů z let 1681 a 1675 obsahující jeho osobní signaturu

²⁴ FRINTA, Antonín: *K. B. Skrbenský*, 69–75; ZAHAJSKÁ, Blanka: *Ediční principy*, s. 6.

²⁵ SOUČEK, Stanislav: *K výtahu K. B. Skrbenského z neznámého jinak spisu Komenského „Amphitheatrum universitatis rerum“*. ČČH, 31, 1925, s. 337–356; KUMPERA, Jan: *Jan Amos Komenský. Poutník na rozhraní věků*. Ostrava 1992, s. 202 (katalog spisů J. A. Komenského).

²⁶ ZAHAJSKÁ, Blanka: *Ediční principy*, s. 5–6; detailně viz FRINTA, Antonín: *K. B. Skrbenský*, 69–75; HAUER, Václav: *Jan Kopydlenký a K. B. Skrbenský. Úryvek ze života českého exulanta*. VMOp, 38, 1933, s. 153–162 (Hauer mj. dokazuje hmotnou podporu, kterou exulantovi Kopydlenkému poskytoval Kryštof Bernard Skrbenský a jeho otec Jan; Kopydlenký také po jistou dobu pobýval na šenovském zámku). K oblíbě J. Drexlera srov. VAŠICA, Josef: *České literární baroko*. Praha 1938, s. 138ff.

Kryštof Bernard nebyl jediným členem rodu, který jevil mimořádný zájem o duchovní literaturu, avšak jeho opisovačské aktivity byly zřejmě ojedinělé. Vlastní knihovnu založil na svém nově vybudovaném zámku v Petříkovech u Krnova jeho starší syn František Albrecht [H6]. Do akvizic investoval jistě nemalé prostředky, ačkoliv koupě petříkovského panství a nákladná výstavba barokního zámku jej finančně velmi vyčerpala a ještě jeho dědice zatížila dluhy. Mezi jeho 67 knihami mohl tehdejší návštěvník najít luterskou německou bibli, českou bibli vydanou na Starém Městě pražském roku 1537, knihu *in quarto* jménem *Postila Jonata Bohulského*, knihu vlastních záznamů z kavalírské cesty po cizině, erbovník či spíše šlechtický památník (*knížka in quatro v červeném jaksamitu stříbrem obitá jménem Wappenbuch, však ale ještě na větším díle prázdná*), latinský spis Filipa Melanchtona, *knížku moravskou in octavo jménem Biblia luterská* a latinskou bibli vydanou v Amsterdamu.²⁷ Skrbenského synovec Jiří Mikuláš (1657–1688) [H5] žijící na rodinném zámku v Porubě u Moravské Ostravy vynikal učeností, což dokládá také inventář zámecké knihovny, jakou bychom v porubském ústraní stěží očekávali. Pouze knih žalmů a dalších modlitebních knih evangelického zaměření tu bylo 54 výtisků. Skrbenský měl dále k dispozici šestidílnou *Kralickou bibli*, Komenského spisy *Opera didactica omnia*, *Janua linguarium aurea reserata*, *Praxis pietatis*, ale i *Život Jana Husa*, *Nový zákon* v Lutherově německém překladu a německou knihu *opisující chlapskú a protestující vojnu*, spisy Niccola Machiavelliho, Jana Kochanowského a další zajímavé tituly. O průběžném doplňování knihovny svědčí také poznámka o dalších 29 balících nevázaných knih francouzských, německých a italských.²⁸

²⁷ MAŠITOVÁ, Petra: *František Albrecht Skrbenský z Hříště z pohledu pozůstalostního inventáře (Každodennost na zámku v Petříkovech na konci 17. století)*. Historie – Historica 15 (= SPFFOU 238). Ostrava 2008, s. 164. Mašitová hovoří o převaze náboženské tematiky v knihovnách zmíněných Skrbenských oproti jiným šlechtickým knihovnám, srov. její další – *Sonda do každodennosti barokního kavalíra (Pozůstalostní inventář Jiřího Štefana, hraběte z Vrbna a Bruntálu)*. Sborník bruntálského muzea 2003, Bruntál 2003, s. 65–66 nebo *František Josef Filip, hrabě z Hodic – barokní intelektuál, alchymista a milovník umění ze zámku v Melči*. ČNM – řada historická 174, 2005, č. 3–4, s. 196–198.

²⁸ STIBOR, Jiří: *Osudy majitelů zámku v Porubě v 16. a 17. století*. In: Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska. 17. Ostrava 1995, s. 317.